

บทบาทด้านสังคมสงเคราะห์ของสำนักปฏิบัติธรรมอินทร์แปลง
ธรรมสถาน ตำบลปะโค อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย*
SOCIAL WORKS' ROLES IN SAMNAKPATIBATDHAMMA INPLAENG
DHAMMASATHANA, PAKO SUB-DISTRICT, MUAENG DISTRICT,
NONGKHAI PROVINCE

พระเดชขจร ขนติธโร (ภุทธิพย์)

Phra Dechkhajorn Kantidharo (Phuthip)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

บุญส่ง สิ้นธุ์นอก

Boonsong Sinthunok

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nong Khai Campus, Thailand.

E-mail: Dechkhajorn.phu@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ โดยมีวัตถุประสงค์ คือ 1. เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม 2. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของแม่ชีในประเทศไทย 3. เพื่อศึกษาบทบาทด้านสังคมสงเคราะห์ของสำนักปฏิบัติธรรมอินทร์แปลงธรรมสถาน ตำบลปะโค อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การวิเคราะห์จากเอกสารและการลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึก

ผลการวิจัยพบว่า 1. แนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม เป็นแนวคิดรูปแบบใหม่ เป็นการประยุกต์หลักพุทธธรรมมาใช้ในการแก้ไขปัญหาสังคม พระภิกษุรูปแรกที่เริ่มบุกเบิกแนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมคือ พระติช นัท ฮันห์ ซึ่งเป็นพระสงฆ์ชาวเวียดนาม ที่พยายามกระตุ้นให้พระพุทธศาสนามีบทบาทต่อสังคมให้ครบทุกด้าน และแนวคิดนี้กำลังได้รับความนิยมมากขึ้นทั่วโลก รวมถึงประเทศไทยด้วย 2. ประวัติความเป็นมาของแม่ชีในประเทศไทย เริ่มมีมาตั้งแต่สมัยพระโสณะและพระอุตตระเข้ามาเผยแผ่ศาสนาในสุวรรณภูมิ แต่มีหลักฐานชัดเจนในสมัยอยุธยา และมีการบวชชีสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน แม่ชีในสังคมไทยมีสถานภาพไม่แน่นอนว่าเป็นนักบวชหรือเป็นเพียงอุบาสิกา จึงยังไม่ได้รับการยอมรับจากสังคมมากนัก แต่ถึงอย่างนั้น แม่ชีไทยก็มีบทบาทต่อสังคมไทยในหลาย ๆ ด้าน

3. สำนักปฏิบัติธรรมอินทร์แปลงธรรมสถาน เป็นองค์กรหนึ่งที่มีบทบาทด้านสังคมสงเคราะห์ ด้วยการนำหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในการช่วยเหลือสังคมอย่างเป็นรูปธรรม เช่น สนับสนุน

---

*Received: 21 January 2021 ; Revised: 5 March 2021; Accepted: 19 April 2021

ด้านสุขโภชนาแก่องค์กรทางพระพุทธศาสนา องค์กรทางราชการ และองค์กรเอกชน ส่วนด้านจิตใจ ได้ทำหน้าที่ร่วมจัดกิจกรรมปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานให้แก่เยาวชนและประชาชนทั่วไป ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ

คำสำคัญ : บทบาท, สังคมสงเคราะห์, พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม, สำนักปฏิบัติธรรมอินทร์แปลงธรรมสถาน
Abstract

The objectives of this research article are: 1) to study the concept of socially engaged Buddhism, 2) to study the history of nuns in Thailand, 3) to study the social works' roles in Samnakpatibatdhamma Inplaeng Dhammasathana, Pako Sub-District, Muaeng District, Nongkhai Province. This research was a quality study using documented analysis and in-depth interviews.

The results of the research were as follows: 1) concept of socially engaged Buddhism was a new concept, it was the application of Buddhism principles to solve social problems. The first monk who started pioneering the concept of socially engaged Buddhism was Thích Nhất Hạnh, a Vietnamese monk who tried to encourage Buddhism to play the full roles in society and this concept was becoming more and more popular all over the world, including Thailand. 2) history of nuns in Thailand had started since the era of Phra Sona and Phra Uttara to propagate Buddhism in Suvarnabhumi, but there was clear evidence in the Ayutthaya period and had been ordained to the present period. Nuns in Thai society had uncertain status as a priest or merely a nun. Therefore they were not yet being accepted by society so much, however, Thai nuns played roles in Thai society in many ways.

3) Samnakpatibatdhamma Inplaeng Dhammasathana is an organization that has a role in serving social works by applying the Buddhist doctrine to help society in a concrete way, such as supporting the good nutrition of the Buddhist organizations, government organizations, and private organizations. For the psychological side is responsible for organizing insight meditation (Vipassana Kammattana) activities for youth and the general public, both Thai and foreigners.

Keywords: Roles, Social Works, Socially Engaged Buddhism, Samnakpatibatdhamma Inplaeng Dhammasathana

บทนำ

ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าได้ทรงเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก โดยเสด็จไปแสดงธรรมแก่พุทธศาสนิกชนทุกระดับชั้นด้วยพระองค์เอง โดยใช้พุทธวิธีการสอนในรูปแบบต่าง ๆ จนทำให้พระพุทธศาสนาแพร่หลายไปทั่วประเทศอินเดีย การเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เจริญรุ่งเรืองที่สุดเกิดในยุคสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ผู้ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการปกครองประชาชนเมื่อประมาณ 200 ปีหลังพุทธกาลที่ผ่านมา พระเจ้าอโศกได้ส่งสมณทูตออกไปเผยแผ่ศาสนาถึง 9 สายในประเทศต่าง ๆ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) จนกระทั่งพระพุทธศาสนาได้งอกงามขึ้นในหลายอาณาจักรทั่วโลก ผลงานของพระสงฆ์ที่ได้ทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในครั้งนั้น มีผลสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

การเผยแผ่หลักคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ณ ดินแดนที่ทรงประทับอยู่นั้น พระองค์ทรงใช้รูปแบบอันหลากหลายนานับประการที่ยังใช้ได้เสมอ (ธีรวิศ บำเพ็ญบารมี, 2550) เพราะพระองค์เป็นผู้มีพระปรีชาสามารถเป็นเลิศในเรื่องการเผยแผ่ การที่พระองค์ทรงแสดงธรรมแก่บุคคลทุกชั้น ทุกวรรณะ ได้ประสบผลสำเร็จนั้น ถือว่าเป็นรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่น่าสนใจ และควรเอาเป็นตัวอย่างเป็นอย่างยิ่ง เพราะว่าคุณคณาที่พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมให้ฟังนั้น มีหลายระดับ มีหลายชนชั้นวรรณะ พระองค์ไม่ทรงเลือกว่าเป็นกษัตริย์หรือยาก หรือเป็นคนเลวแต่อย่างใด จะเห็นได้จากจอมโจรองคฺุลิมาล ที่พระองค์ทรงโปรดเทศนาสั่งสอนให้กลับใจมาเป็นคนดี จนได้บรรลุนิพพานได้ในที่สุด

การที่พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นมาในโลกนี้นั้น ก็เพื่อความทุกข์ของมวลมนุษย์ตามพุทธประสงค์ ที่พระพุทธองค์ทรงตั้งไว้ ดังจะเห็นได้จากพระพุทธพจน์ที่ทรงประทานแก่สาวกรุ่นแรกจำนวน 60 รูป ที่ออกไปประกาศศาสนา พระองค์ได้ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้พวกเธอก็พ้นจากแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์และเป็นของมนุษย์ ภิกษุทั้งหลายพวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่หยาเวศและมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลายที่มีธูลิในตาน้อยมีอยู่ ย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม จักมีผู้รู้ธรรม ภิกษุทั้งหลาย แม้เราจักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคม เพื่อแสดงธรรม” (วิ.ม. (ไทย), 4/32/40)

พระพุทธศาสนาที่เกิดขึ้นในโลกโดยมีพระพุทธเจ้าเป็นผู้ก่อให้เกิด จะดำรงในโลกต่อไปได้ ต้องอาศัยพุทธบริษัททั้ง 4 อันได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา เป็นผู้ช่วยกันสนับสนุนและพัฒนาให้ก้าวหน้าต่อไป แม้ว่าภิกษุณีบริษัทในฝ่ายเถรวาทจะได้สูญหายไปแล้วก็ตาม แต่ก็ยังมีอุบาสิกาบริษัทที่นับถือพระพุทธศาสนาที่ถือปฏิบัติมาแต่โบราณ (แม่ชีณัฐหทัย ฉัตรทิณวัฒน์ และไพเราะ มากเจริญ, 2560) ดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังชุมชนต่อไป แม้สถาบันแม่ชีจะยังไม่ได้รับการยอมรับสักเท่าไรในสังคมไทยก็ตาม (เจตน์ ตันตวิณิชานนท์, 2560) ในประเทศไทยมีแม่ชีหลายท่านที่ได้อุทิศตนเพื่อสังคมมาอย่างยาวนาน เช่น แม่ชีคณสินี เสถียรสุด แห่งเสถียรธรรมสถาน กรุงเทพมหานคร, แม่ชีศพร วชิระบำเพ็ญ แห่งสถานปฏิบัติธรรมบ้านเพชรบำเพ็ญ จังหวัดเพชรบุรี, แม่ชีธัญญธร ญัฐพงศ์ แห่งสำนักแม่ชีอินทร์แปลงธรรมสถาน อำเภอมือง จังหวัดหนองคาย เป็นต้น ซึ่งต่างก็ได้ทำหน้าที่ในการนำธรรมะคำสั่งสอนของ

พระพุทธเจ้าเข้าสู่ชุมชน โดยการจัดกิจกรรมเพื่อสังคมควบคู่กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จนเป็นที่ยอมรับนับถือของคนในชุมชนทั่วไป ทั้งประเทศไทยและต่างประเทศในปัจจุบัน

แม่ชีธัญญธร ฐัฐพงศ์ เป็นแม่ชีอีกคนหนึ่งที่ถูกติดตามเพื่อชุมชน ไม่ว่าจะประชาชนในประเทศไทยหรือประชาชนในประเทศลาว อันเป็นถิ่นกำเนิดของท่าน ด้วยอุปนิสัยที่เป็นคนเรียบง่าย รักสันโดษ สุขุมเยือกเย็น เป็นที่น่าเลื่อมใสแก่คนทั่วไป เป็นผู้ที่ถูกติดตามในการทำประโยชน์แก่สังคม เน้นจาคะหรือการเสียสละเป็นสิ่งสำคัญ มีกิจกรรมในการอบรมเยาวชน และประชาชนในท้องถิ่นเป็นจำนวนมาก ด้วยเหตุนี้ คณะผู้วิจัยจึงเห็นว่า กิจกรรมที่แม่ชีธัญญธร ฐัฐพงศ์ ได้กระทำในสำนักแม่ชีอินทร์แปลงธรรมสถานนั้น เป็นกิจกรรมที่น่าสนใจ จึงตั้งใจทำการศึกษาคุณงามความดีสืบไป

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม
2. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของแม่ชีในประเทศไทย
3. เพื่อศึกษาบทบาทด้านสังคมสังเคราะห์ของสำนักปฏิบัติธรรมอินทร์แปลงธรรมสถาน อำเภอเมือง

จังหวัดหนองคาย

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสานของการวิจัย 2 ประเภท คือ การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

1. วิธีเก็บและรวบรวมข้อมูล

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทด้านสังคมสังเคราะห์ของสำนักปฏิบัติธรรมอินทร์แปลงธรรมสถาน ตำบลปะโค อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย โดยลงพื้นที่สำนักปฏิบัติธรรมอินทร์แปลงธรรมสถาน ตำบลปะโค อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย เพื่อสัมภาษณ์และรวบรวมข้อมูลจากพระสงฆ์ แม่ชีในสำนักแม่ชีอินทร์แปลงธรรมสถาน บ้านนาพิพาน ตำบลปะโค อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

2. ประชากรกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ (Key Informant) ที่ผู้วิจัยเจาะจงคุณสมบัติ จำนวน 8 คน ประกอบด้วย พระสงฆ์ แม่ชีในสำนักแม่ชีอินทร์แปลงธรรมสถาน บ้านนาพิพาน ตำบลปะโค อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) พรรณนารายละเอียด ตีความ หาความหมาย และอธิบายความ โดยใช้วิธีวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analysis Induction)

ผลการวิจัย

1. แนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม (Socially Engaged Buddhism)

คำว่า “พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม” (Socially Engaged Buddhism) เป็นคำที่เกิดขึ้นในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ในคริสต์ทศวรรษ 1960 โดยพระติช นัท ฮันห์ (Thich Nhat Hanh) พระภิกษุมหายานชาวเวียดนาม ท่านได้ให้ความหมายว่า หมายถึง การนำเอาพระพุทธศาสนาเข้าไปผูกพัน (Engage) กับ การแก้ปัญหาสังคมโลกยุคใหม่ บนฐานของการมีสติระลึกรู้ถึงสิ่งที่กำลังดำเนินไปภายในตนและในโลก ดังข้อความที่ว่า “สติจะต้องผูกพัน (กับสังคม) เมื่อมีการเห็น จะต้องลงมือกระทำ...เราจะต้องมีสติระลึกรู้ปัญหาที่แท้จริงของโลก และด้วยสตินี้เอง เราจึงจะรู้สิ่งที่ต้องทำและไม่ต้องทำ และที่จะต้องให้ความช่วยเหลือ” (พระมหาสมบูรณ วฑฒิกโร, 2563) ตัวอย่างหนึ่งของการนำแนวคิดพระพุทธศาสนาไปใช้เพื่อสังคมตามแนวทางของพระติช นัท ฮันห์ เช่น การก่อตั้ง “โรงเรียนเยาวชนเพื่อบริการสังคม” (the School of Youth for Social Service), การก่อตั้งสถาบันนาโรปะ (Naropa Institute) ซึ่งเป็นองค์กรพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในรูปแบบของสถาบันการศึกษาระดับปริญญาโท ตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1974 ที่เมืองโคโลราโด สหรัฐอเมริกา (พระมหาสมบูรณ วฑฒิกโร, 2563)

ลักษณะสำคัญของพระพุทธศาสนาในแนวทางของพระติช นัท ฮันห์ มี 6 ประการ คือ 1) การมองว่าพระพุทธศาสนามีความผูกพันกับสังคมอยู่แล้ว ถ้าไม่เป็นเช่นนั้น ก็ไม่ถือว่าเป็นพระพุทธศาสนา 2) การมีปัญญาเห็นแจ้งในธรรมชาติที่อิงอาศัยกัน (Inter-being) ของสิ่งทั้งหลายในฐานะเป็นพื้นฐานแห่งการสร้างสันติภาพ 3) การปฏิบัติธรรมครอบคลุมทั้งการเจริญสติ การรับใช้สังคม และการอาสาที่จะลดและหยุดยั้งความอยุติธรรมทางสังคมโดยไม่แบ่งพรรคแบ่งพวก 4) พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมเป็นเรื่องของวิถีชีวิตสันติภาพไม่ใช่เพียงการไม่มีสงคราม หากแต่ต้องมีอยู่ทุกกิจกรรมในชีวิตประจำวันของเรา 5) คำสอนและการปฏิบัติจะต้องเหมาะสมกับกาลเวลาและสถานที่ 6) เรียนรู้อย่างต่อเนื่องและสามารถเรียนรู้จากสรรพสิ่งได้ (พระมหาสมบูรณ วฑฒิกโร, 2563)

แนวคิดขององค์ทงไล ลามะ ผู้นำทางจิตวิญญาณชาวทิเบตยังมีความคิดเห็นที่สอดคล้องกับหลักพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมที่ว่า “ความรับผิดชอบสากล (universal responsibility) จิตใจที่หวังประโยชน์เพื่อผู้อื่น (altruistic mind) ต้องตั้งอยู่บนฐานของความรัก ความเมตตากรุณา การให้อภัย และการอิงอาศัยกันของสิ่งทั้งหลาย ทุก ๆ ชาติก็อิงอาศัยชาติอื่น แม้แต่ชาติที่มีข้อพิพาทกันก็ต้องร่วมมือในการใช้ทรัพยากรของโลกมนุษย์ทั้งหลายทั้งในชุมชนโลกและครอบครัว จำต้องสามัคคีกันและร่วมมือกันบนฐานของการเคารพซึ่งกันและกัน แนวคิดเรื่องการทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น (altruism) จึงเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่งยวด” (พระมหาสมบูรณ วฑฒิกโร, 2563)

นักคิดและนักวิชาการคนสำคัญในสังคมไทยที่เสนอแนวคิดเกี่ยวกับมิติทางสังคมในพระพุทธศาสนา มีหลายท่านด้วยกัน เช่น แนวคิด “ธัมมิกสังคมนิยม” ของพุทธทาสภิกขุที่ได้นำเสนอในช่วงที่สังคมไทยกำลังอยู่ในช่วงวิกฤตทางสังคมและการเมืองอันเนื่องมาจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ได้นิยามว่า เป็นสังคมนิยมที่ตั้งอยู่บนฐานของธรรม ซึ่งเป็นไปตามธรรมชาติหรือกฎธรรมชาติ จึงจะทำให้สังคมอยู่รอดได้ (พุทธทาสภิกขุ, 2514) และแนวคิด “ศีลกับเจตนารมณ์ทางสังคม” (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2557)

สรุปคุณลักษณะของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมอาจแบ่งได้ 3 ประการ ดังนี้

1) ความตระหนักรู้ (Awareness) คือ ความมีสติสำนึกตระหนักรู้สิ่งที่เกิดขึ้นภายในตัวเอง สิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัว รวมทั้งตระหนักรู้ในสภาพความทุกข์ของหมู่สัตว์ในสังคมและโลก ถือว่าเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะนำไปสู่การทำความดีทางสังคม

2) การทำตนให้เป็นหนึ่งเดียวกับโลก (Identification of self and world) ได้แก่ ความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียว (Oneness) การไม่แบ่งแยกเป็นฝักฝ่าย (Non-dualism) การพึ่งพาอาศัยกัน (Independence) และความรู้สึกเห็นอกเห็นใจกัน ในขั้นแรก เมื่อได้ตระหนักรู้ ได้เห็น และได้ยินสภาพความทุกข์ที่หมู่สัตว์ได้ประสบอยู่ จากนั้นก็แผ่ความกรุณา (Compassion) หรือ ความรู้สึกสงสาร (Sympathy) ความรู้สึกร่วม (Co-feeling) หรือความรู้สึกว่าเป็นเพื่อนร่วมทุกข์ (Fellow-feeling) เพื่อทำลายพรมแดนที่ขวางกั้นระหว่างตนเองกับคนอื่น

3) การลงมือกระทำ (Imperative of Action) คือ ข้อบังคับที่จะต้องลงมือทำหรือให้การช่วยเหลือทันทีเมื่อเห็นหรือได้ยินผู้อื่นมีความทุกข์ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต), 2557)

แม้ชาวพุทธใหม่ที่เกิดขึ้นในยุคนี้จะไม่ได้รับการอบรมสั่งสอนตามแนวปฏิบัติดั้งเดิม แต่ก็สามารถเข้าถึงความรู้ของพระพุทธองค์ได้ ผ่านองค์กรที่ทำหน้าที่ออกไปดูแลสังคม โดยประยุกต์พระพุทธจริยามาเป็นแนวทางในการดำเนินงาน (ชาญวิทย์ สรรพศิริ, 2559) เพราะแนวคิดพุทธศาสนาเพื่อสังคมคือพันธกิจสังคมสงเคราะห์อย่างหนึ่ง ที่พุทธศาสนิกชนทุกหมู่เหล่าจะต้องให้การอุปถัมภ์ค้ำชู รวมถึงสถานปฏิบัติธรรมของแม่ชีด้วย (ชมกร เศรษฐบุตร, 2559) และจะต้องฟันฝ่าผ่านทัศนคติประสพการณ์เชิงลบของส่วนบุคคลที่มีต่อแม่ชี เช่น การเดินทางบนรถโดยสาร การได้รับความเคารพจากประชาชนและปฏิสัมพันธ์อย่างอื่น ๆ กับประชาชน เป็นต้น (แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม, 2556)

สรุปความหมายของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม หมายถึง การน้อมนำคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปใช้ประโยชน์ทั้งในสังคมและปัจเจกบุคคล เพื่อเป็นแนวทางของชีวิตในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข สงบสามัคคี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน

2. ประวัติความเป็นมาของแม่ชีในประเทศไทย

แม่ชีในประเทศไทย มีมาตั้งแต่สมัยใดนั้น ยังไม่มีหลักฐานที่แน่ชัด จากหลักฐานที่เป็นเอกสารถูกบันทึกไว้ครั้งแรก โดยพระราชกวี (อ่ำ ธมมทตโต) กล่าวไว้ในหนังสือพุทธศาสนสุวัณณภูมิปกรณ์ ราชบุรียัตถุกลา ตำนานขุนไทย ว่า เมื่อครั้งพระโสณเถระและพระอุตตเถระ นำพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่ที่สุวรรณภูมิเมื่อ พ.ศ. 236 ชาวสุวรรณภูมิเกิดความเลื่อมใสจึงขอบวช โดยพระโสณะและพระอุตตได้บวชให้กุลบุตรชาวสุวรรณภูมิจำนวนหนึ่งพันคน และหญิงบวชชีหนึ่งร้อยคน เนื่องจากไม่มีภิกษุณีมาด้วย จึงไม่สามารถบวชสตรีให้เป็นภิกษุณีได้ การบวชผู้หญิงจึงได้เพียงนุ่งขาวห่มขาว และเป็นต้นกำเนิดของแม่ชีไทยตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา (พระราชกวี (อ่ำ ธมมทตโต), 2518)

ในสมัยสุโขทัย ไม่มีจารึกหรือจดหมายเหตุกล่าวถึงประวัติการมีอยู่ของแม่ชีไว้แต่อย่างใด มีเพียงกล่าวถึงสถานการณของพระพุทธศาสนาในสมัยนั้นเอาไว้ การเข้าวัดรักษาศีลอุโบสถคงยึดถือตามแบบลังกา เพราะพุทธศาสนาในสมัยสุโขทัยเป็นแบบลังกาวงศ์ คือสตรีชาวลังกาเมื่อมีการสมานทานศีล ฟังธรรม ก็จะนิยม

นุ่งขาว ห่มขาว เรียกสตรีที่แต่งกายและสมานาศิลประเภทนี้ว่า อุปชีวินี (สุขสันต์ จันทะโชโต, 2549) แต่ไม่ใช่การบวชชี่ การนุ่งขาวห่มขาวไปปฏิบัติธรรมในวันอุโบสถหรือช่วงเข้าพรรษาของชาวสุโขทัย สามารถทำได้ทั้งผู้ชายและผู้หญิง

เรื่องราวของแม่ชีมีมาปรากฏเด่นชัดในสมัยอยุธยา โดยหลักฐานที่เก่าที่สุดเป็นบันทึกของชาวต่างชาติ ได้บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับแม่ชีไว้ คือ โยส เซาเต็น (Joost Schouten) เป็นชาวดัตช์ ที่เดินทางมายังแผ่นดินสยามเป็นครั้งแรกในรัชสมัยของพระเจ้าทรงธรรม ได้กล่าวถึงแม่ชีเอาไว้ว่า “พวกชีเหล่านี้ จะอยู่ในวัดตลอดเวลา และร่วมในพิธีต่าง ๆ ในการบูชาพระเจ้า ทั้งนี้ เพื่อจะมีส่วนร่วมในการกุศลนั้น การที่พวกชีปฏิบัติตนเช่นนี้ ก็กระทำด้วยใจสมัคร หากมีกฎเกณฑ์ข้อใดมาบังคับให้กระทำไม่” และเยเรเมียส ฟาน ฟลิต พ่อค้าชาวดัตช์อีกคนหนึ่ง ได้บันทึกเพิ่มเติมไว้ว่า “ไม่พบหญิงสาวบริสุทธิ์ หรือหญิงมีครรภ์มาเป็นแม่ชี” ในยุคถัดมา ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ นิโกลาส์ แซร์แวลส ชาวฝรั่งเศส ได้ศึกษาชีวิตของแม่ชีไทย โดยนำไปเปรียบเทียบกับแม่ชีคาทอลิกไว้ว่า “สตรีสยามต่างหลงใหลในเสรีภาพแห่งตนมากเกินกว่าที่จะยอมขังตัวเอง เพื่อใช้ชีวิตอยู่กับวัดก็ว่าเหมือนอย่างแม่ชีของเรา ที่จะต้องสละเวลาให้ตลอดชีวิต พวกแม่ชีไทย จะหันหน้าเข้าสู่พระศาสนาก็ต่อเมื่อเข้าถึงช่วงอายุที่ไม่เหมาะกับโลกภายนอกอีกแล้ว ยิ่งไปกว่านั้น เนื่องจากพวกนางต้องเข้าไปข้องเกี่ยวกับพระภิกษุอยู่บ่อยครั้ง พวกนางจึงไม่ได้รับอนุญาตให้บวชเป็นชี จนกว่าจะอายุได้ห้าสิบปี เพื่อเลี่ยงปัญหาฉาวโฉ่ทั้งปวง” (วันชนะ กล้าแก้ว, 2563) ส่วนการแต่งกายของแม่ชี หมอแอนเนนเบิร์ต แคมป์เฟอร์ เข้ามากรุงศรีอยุธยาในรัชกาลของพระเพทราชา เขียนบันทึกเกี่ยวกับการแต่งกายของแม่ชีในจดหมายเหตุของเขาไว้ว่า “การนุ่งห่มผ้าของชีในเมืองไทยนั้น ใช้หมี่สีขาว ไม่ใช่สีเหลืองอย่างพระภิกษุสงฆ์ บรรดาชีหรือนางชี เป็นผู้ทำบุญศัลการนาและปฏิบัติกิจในวัด (ประคอง สิงหนาทนิตริภักษ์, 2516)

ปัจจุบัน แม่ชีในประเทศไทย จำแนกออกเป็น 4 กลุ่ม ตามเครื่องนุ่งห่ม คือ

1. พวกนุ่งห่มผ้าสีกรัก โจนผม โจนคิ้ว สมานาศิล 10 ซึ่งเป็นศิลปะของสามเณร ได้แบบอย่างมาจากแม่ชีพม่า เรียกว่า “ศิลจาริณี”
2. พวกนุ่งห่มสีเหลือง โจนผม โจนคิ้ว สมานาศิล 8 ก็มี ศิล 10 ก็มี เรียกตนเองว่า “สงฆ์ณี”
3. พวกนุ่งขาวห่มขาว ไม่โจนผมโจนคิ้ว สมานาศิล 8 เรียกว่า “ชีพราหมณ์”
4. พวกนุ่งขาว ห่มขาว โจนผม โจนคิ้ว สมานาศิล 8 เป็นนิจศิลป์ มีเป็นส่วนมากในสังคมไทย เรียกว่า “ชี” (ประคอง สิงหนาทนิตริภักษ์, 2516)

2.1 ที่มาของคำว่า “ชี”

ที่มาของคำว่า ชี นั้น มีนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา ได้กล่าวถึงที่มาแตกต่างกัน มานพ นักการเขียน กล่าวไว้ว่า ชี มาจากคำว่า ฐี แปลว่า ผู้มีธงชัย หมายถึง ผู้นุ่งห่มชุดขาว เป็นเครื่องหมายของความมีชัยชนะเหนือกิเลส จนจิตใจสะอาดบริสุทธิ์ เรียกให้สั้นว่า “ชี” ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ สันนิษฐานว่า น่าจะเลือกมาจากคำว่า อาชีวิกะ ศาสนิกของนักบวชฝ่ายนิกครนต์ มี 2 นิกายคือ นิกายทิฆัมพร เป็นพวกชีเปลือย และนิกายเศวตัมพร เป็นพวกนุ่งขาวห่มขาว ต่อมาเรียกให้สั้นว่า ชี และได้นำมาใช้กับสตรีที่ไม่สามารถบวชเป็นภิกษุณีในพระพุทธศาสนาได้ว่า แม่ชี (ยุพิน ดวงจันทร์, 2542) สุขใจ พุทธิเศษ กล่าวไว้ว่า คำว่า ชี มาจากคำว่า อุปชีวินี เป็นคำเรียกผู้หญิงชาวศรีลังกา เมื่อรับศีลถือบวชจะนุ่งขาวห่มขาว เมื่อธรรมเนียมนี้เข้ามาสู่ประเทศ

ไทย ได้มีการปรับปรุงแก้ไขโดยเพิ่มการโกนผมและคิ้ว ชาวบ้านเรียกสั้น ๆ จึงเหลือแค่คำว่า ซี (สุขสันต์ จันทรโชโต, 2549)

จากทัศนะของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาที่กล่าวมา จึงสรุปได้ว่า คำว่า ซี มาจากคำบาลีว่า ธชชี อาชีวิกะ และอุปชีวินี เรียกให้สั้นเหลือเพียงคำว่า ซี ปัจจุบันยังได้นำไปใช้กับผู้ที่สมทานศีล 8 นุ่งขาวห่มขาว แต่ไม่โกนผม เพื่อร่วมปฏิบัติธรรมในพิธีพุทธาภิเษก หรืองานบุญประเพณีต่าง ๆ ที่มีการสวดมนต์ปฏิบัติธรรม ว่า บวชซีพราหมณ์ ซี หมายถึงผู้หญิง ส่วนพราหมณ์ หมายถึงผู้ชาย

2.2 สถานภาพของแม่ซีในสังคมไทย

สถานภาพของแม่ซีในสังคมไทยไม่ชัดเจนนักว่า อยู่ในฐานะนักบวชหรือเป็นเพียงอุบาสิกา เพราะจากการตีความของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติระบุว่า แม่ซีเป็นฆราวาส ไม่ใช่ นักบวช ไม่ได้รับสิทธิต่าง ๆ เช่นนักบวช แต่กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ตีความว่า แม่ซีเป็นนักบวชในพระพุทธศาสนา ไม่สามารถใช้สิทธิเลือกตั้งได้ ส่วนกระทรวงคมนาคม ก็ถือว่าแม่ซีเป็นอุบาสิกาเทียบเท่าบุคคลทั่วไป ต้องเสียค่าโดยสารเต็มราคา การตีความดังกล่าว จึงเป็นความขัดแย้งกันเองระหว่างหน่วยงานราชการของไทย จึงทำให้แม่ซีเสียสิทธิต่าง ๆ ที่จะได้รับการอุดหนุนช่วยเหลือจากรัฐ ไม่สามารถเลือกกระทำหรือแสดงบทบาทได้อย่างตั้งใจ (มนตรี สิริโรจนานันท์, 2562) แม่สังคมทั่วไปก็มองภาพผู้หญิงที่บวชเป็นชีว่า เป็นเพียงอุบาสิกาที่สมทานศีล 8 โกนผมและคิ้ว และเข้าไปอยู่อาศัยในวัดเท่านั้น ยิ่งไปกว่านั้น ยังมองว่าเป็นหญิงที่มีปัญหาอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ปัญหาความยากจน หรือปัญหาส่วนตัวหรือปัญหาอื่นใดที่ทำให้เธอมาบวช ทั้งนี้ก็เพราะสถานภาพของแม่ซีไทยยังไม่เทียบเท่ากับนักบวชหญิงในต่างประเทศ และไม่ได้รับการยอมรับว่าเป็นนักบวชเทียบเท่ากับภิกษุและสามเณร คงเป็นเพียงอุบาสิกาเท่านั้น (แม่ชีณัฐหทัย ฉัตรทินวัฒน์ และไพเราะ มากเจริญ, 2560) เนื่องจากแม่ซีไม่มีสถานภาพเป็นนักบวช หรือผู้สืบทอดศาสนา บทบาทส่วนใหญ่คือทำครัว ทำความสะอาดวัด และภารกิจอื่น ๆ ในฐานะ “ผู้อาศัย” บทบาทอื่น ๆ เช่น การร่วมพิธีกรรมต่าง ๆ หรือการมีส่วนร่วมในงานสังคมสงเคราะห์ช่วยชาวบ้านนั้น ยังมีน้อยมาก จึงไม่ได้รับความศรัทธายกย่องจากสังคมเท่าที่ควร (เจริญ ธิชากรณ์, 2544) แต่ก็ยังดีที่สังคมยังมองแม่ซีสูงกว่าฆราวาสหญิงทั่วไป เพราะรูปแบบการดำรงชีวิตของแม่ซี ก็มีได้แตกต่างจากภิกษุ

2.3 บทบาทของแม่ซีในสังคมไทย

แม้ว่าแม่ซีจะไม่มีสถานภาพทางกฎหมายว่าเป็นนักบวช แต่ก็ยังมีแม่ชีอีกหลายคนที่ไม่ได้สนใจเรื่องสิทธิและสถานภาพของตนเองเท่าใดนัก พยายามแสดงบทบาทของตนเองอย่างเต็มที่ เท่าที่ไม่เป็นการขัดต่อกฎหมายหรือระเบียบของคณะสงฆ์ รวมถึงพระธรรมวินัย แม่ชีหลายคนปฏิบัติธรรมอย่างน่าเคารพเลื่อมใส อีกหลายคนได้เลือกที่จะทำงานด้านสังคมสงเคราะห์ เพื่อช่วยเหลือเด็กและผู้หญิงที่ตกทุกข์ได้ยาก ทั้ง ๆ ที่สถานภาพของตนเองยังไม่ชัดเจนก็ตาม (มนตรี สิริโรจนานันท์, 2562) เช่น แม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุต ผู้ก่อตั้งเสถียรธรรมสถาน ให้เป็นสถานธรรม และจัดโครงการต่าง ๆ มากมาย แม่ชีประยูร ยวนบุญนท์ แห่งวัดสังฆทาน ได้จัดทำโครงการต่าง ๆ เช่น ค่ายอาสาเยาวชนในประเทศและต่างประเทศ จัดโรงพิมพ์ทำสื่อและอุปกรณ์เผยแผ่ธรรม จัดตั้งกองทุนการศึกษาแก่พระสงฆ์ เป็นต้น แม่ชีหวานใจ ชูกร ผู้นำการดำเนินการเปิดโรงเรียนพุทธศาสนาวินาศิตย์แก่เยาวชนพุทธศาสนิกชนแห่งเมืองราชบุรี ฟันฟูประเพณีเทศน์มหาชาติและลอยกระทง แม่ชี

จตุติภา ทรรพสุทธิ วัดพุทธเคียน จังหวัดกาญจนบุรี ผู้มีบทบาทสำคัญในการดำเนินการศูนย์พัฒนาเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด สนับสนุนเด็กเกินเกณฑ์ที่ไม่รู้หนังสือให้เข้ามาเรียนหนังสือและสนับสนุนให้เรียนต่อในโครงการศึกษาออกโรงเรียน แม่ชีพิมพ์ใจ มณีรัตน์ ผู้จัดตั้งสถานศึกษาทางเลือกนานาชาติไทยภูเขา ภายในวัดศรีสุวรรณาราม จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งเป็นทั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ อุปการะเด็กและสอน การเตรียมความพร้อมก่อนขึ้นประถมศึกษา เป็นต้น (แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม, 2556) นอกจากนี้ สถาบันแม่ชีไทย ยังมีโครงการเกี่ยวกับการช่วยเหลือและพัฒนาสังคมในรูปแบบของโครงการต่าง ๆ เช่น งานบริการด้านสังคมสงเคราะห์และสวัสดิการสังคม ด้านสงเคราะห์ทางการศึกษา การบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ การเผยแพร่หลักธรรมคำสอน (ยุพิน ดวงจันทร์, 2542)

3. บทบาทด้านสังคมสงเคราะห์ของสำนักปฏิบัติธรรมอินทร์แปลงธรรมสถาน

3.1. การเกิดขึ้นของสำนักปฏิบัติธรรมอินทร์แปลงธรรมสถาน

สำนักปฏิบัติธรรมอินทร์แปลงธรรมสถาน ได้สร้างขึ้น พ.ศ. 2552 ที่บ้านพินาพาน ตำบลปะโค อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ในเนื้อที่ 12.5 ไร่ สิ้นเงินในการก่อสร้างครั้งแรก 2,000,000 บาท (สองล้านบาทถ้วน) เงินทั้งหมดได้รับการบริจาค ผู้ที่ก่อตั้งสำนักนี้คือ แม่ชีธัญญธร ญัฐพงศ์ ซึ่งถือกำเนิดที่บ้านอุโมงค์ นครเวียงจันทน์ โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อเป็นที่พักอาศัยของแม่ชีที่เข้ามาปฏิบัติธรรมและเป็นที่พักของพระสงฆ์จากประเทศลาวที่เข้ามาติดต่อประสานงานกับคณะสงฆ์ไทย และประชาชนที่เข้ามาปฏิบัติธรรม เพื่อเป็นสถานที่ฝึกอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐานแก่เยาวชนและประชาชนทั่วไป ที่มีความสนใจในการปฏิบัติธรรม ซึ่งมีทั้งคนไทยและชาวต่างประเทศ และเพื่อสนับสนุนกิจกรรมสงเคราะห์ทางพระพุทธศาสนาแก่ชุมชนในท้องถิ่นและต่างประเทศ

3.2 ปรัชญาและแนวคิดของสำนักปฏิบัติธรรมอินทร์แปลงธรรมสถาน

ปรัชญาและแนวคิดของสำนักปฏิบัติธรรมอินทร์แปลงธรรมสถาน คือ “การที่คนเราจะประพฤติดีธรรมได้อย่างสมบูรณ์นั้น ท้องจะต้องเต็มเสียก่อน ถ้าท้องยังไม่เต็ม ก็ไม่สามารถปฏิบัติธรรมได้อย่างสมบูรณ์” (แม่ชีธัญญธร ญัฐพงศ์, สัมภาษณ์ 12 มิถุนายน 2563) เพราะปรัชญาแนวความคิดอย่างนี้เอง แม่ชีธัญญธร ญัฐพงศ์ ซึ่งได้มองเห็นว่า การที่คนเราจะให้ความสนใจในเรื่องจริยธรรม คุณธรรม จะต้องมียาอาหารการกินเพียงพอและไม่โหยหิว จึงจะสามารถปฏิบัติธรรมได้อย่างสมบูรณ์ จึงได้อุทิศตนเพื่องานชุมชนและพระพุทธศาสนา โดยตั้งเป็นสำนักปฏิบัติธรรม ทั้งได้ตั้งโรงงานเพื่อสนับสนุนในด้านการกุศลบำเพ็ญทาน แต่ภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนา และกิจกรรมสาธารณชนทั่วไป โดยได้รับความร่วมมือกับชาวบ้าน วัด โรงเรียน เพื่อพัฒนาคน พัฒนานานาชาติตามแรงศรัทธาของปรัชญาและแนวคิดดังกล่าว

3.3 พันธกิจของสำนักปฏิบัติธรรมอินทร์แปลงธรรมสถาน

3.3.1 พันธกิจเกี่ยวกับเยาวชน คือ สำนักฯ ได้รับเด็กและเยาวชนจากโรงเรียนต่าง ๆ จากประเทศไทย (ในท้องถิ่น) และประเทศลาว เข้ามาฝึกอบรมพัฒนาจิต โดยปฏิบัติวิปัสสนาสมาธิ โดยทางสำนักได้ให้ความอนุเคราะห์ทั้งที่พักอาศัย และอาหารอย่างเพียงพอ (แม่ชีปลาไลดา บัวขาว, สัมภาษณ์ 19 มิถุนายน 2563 และ 24 กรกฎาคม 2563)

2.3.2 พันธกิจสำหรับนักปฏิบัติธรรม คือ สำนักฯ ได้ส่งเสริมให้แม่ชีผู้เข้ามาปฏิบัติธรรม ศึกษาคำสอนในพระพุทธศาสนาและแนวทางในการปฏิบัติในการสวดมนต์ ทำสมาธิและปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ทำความสะอาดบริเวณและอาคารที่พักต่าง ๆ พร้อมทั้งให้โอกาสแม่ชี ที่มาจากต่างประเทศได้เรียนรู้ภาษาไทยด้วย (แม่ชีกลม บริบูรณ์ และแม่ชีवासนา หลวงศรีสมบัติ, สัมภาษณ์แม่ชีลาว 7 สิงหาคม 2563)

2.3.3 พันธกิจด้านสังคม คือ สำนักฯ ได้เข้าไปช่วยเหลือสังคมในงานเทศกาลต่าง ๆ เช่น เทศกาลเข้าพรรษา ออกพรรษา งานกฐิน งานผ้าป่า งานสงกรานต์ และงานบุญพระเวส เป็นต้น โดยเข้าไปตั้งโรงทานจัดอาหารคาวหวาน เพื่อถวายแด่ภิกษุสงฆ์ และให้ความอนุเคราะห์แก่ประชาชนผู้เข้าร่วมกิจกรรมนั้น ๆ

2.3.4 พันธกิจในการตั้งโรงทาน คือ สำนักฯ ได้จัดกิจกรรมต่าง ๆ ในโรงทานไว้ ดังนี้

1) จัดให้มีการฝึกอบรมเยาวชนและประชาชนทั่วไปให้รู้จักวิธีประกอบอาหารไทย-ลาว และวิธีทำขนมไทย-ลาว และต่างประเทศ เพื่อให้ผู้เข้าฝึกอบรมนำไปประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพและช่วยเหลือตนเองได้

2) จัดเตรียมอาหารคาวหวาน เพื่อนำไปถวายพระสงฆ์ที่พำนักอยู่ในสำนักฯ และพระสงฆ์ที่อาศัยอยู่ในวัดต่าง ๆ ในท้องถิ่นและหน่วยงานที่ขอความอนุเคราะห์มา ตัวอย่างเช่น สำนักฯ ได้จัดอาหารคาวหวานไปสนับสนุนโครงการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานของนิสิตปริญญาตรี และปริญญาโท มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ที่เข้าปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ณ วิทยาเขตหนองคาย เป็นเวลา 10 วัน ตั้งแต่วันแรกจนถึงวันสุดท้ายของการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน เป็นประจำทุกปี

2.3.5 พันธกิจสำหรับประชาชน คือ สำนักฯ ได้จัดให้มีการฝึกอบรมในด้านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น จัดทำอาหาร จัดทำดอกไม้ จัดทำขนมไทย ลาว ฝรั่งเศส การรักษาโรคด้วยสมุนไพร และรักษาจิตใจ โดยเน้นวิปัสสนากัมมัฏฐานเป็นสำคัญ

2.3.6 พันธกิจกับต่างประเทศ ทางสำนักฯ ได้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนากับประเทศลาว เช่น การฝึกอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐานแก่เด็ก เยาวชน และประชาชนลาว ให้การสนับสนุนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในด้านอื่น ๆ หลายกิจกรรม ที่วัดสว่าง (จั่งโง๊ะ) และวัดดอนมีชัยที่หาดทรายฟอง นอกจากนี้ยังได้สนับสนุนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่วัดธรรมรัตนาราม เมืองบรูส์ซาร์ต มลรัฐหลุยเซียนนา ประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นวัดที่อยู่ในความอนุเคราะห์ของสมัชชาสงฆ์ไทย ในสหรัฐอเมริกาอีกด้วย

จากพันธกิจต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่า แม้ว่าสำนักปฏิบัติธรรมอินทร์แปลงธรรมสถานเป็นสำนักปฏิบัติเล็ก ๆ และตั้งขึ้นไม่นานนัก แต่ภาระหน้าที่ในด้านการสงเคราะห์สังคมถือได้ว่า ได้แผ่ขยายไปเป็นวงกว้าง ไม่ว่าจะเป็นภายในประเทศและต่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นงานสงเคราะห์ในด้านวัตถุหรือในด้านจิตใจ สำนักฯ ได้อาศัยหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการปฏิบัติ เช่น หลักสังคหวัตถุ 4 และหลักวิปัสสนากัมมัฏฐาน อันได้แก่หลักมหาสติปัฏฐาน เป็นต้น โดยภารกิจดังกล่าว แม้ว่าจะไม่ครอบคลุมประกอบของพุทธศาสนาเพื่อสังคม (Engaged Buddhism) แบบสากล ตามหลักของท่าน ดิซ นัท ฮันท์ ได้ตั้งขึ้นก็ตาม แต่สำนักปฏิบัติธรรมอินทร์แปลงธรรมสถาน ก็ได้ปฏิบัติภารกิจอันพึงกระทำแก่สังคม ภายใต้ภารกิจแบบสังคหสงเคราะห์ โดยน้อมนำหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา เป็นแนวทางในการปฏิบัติ เพื่อให้เกิดสุขแก่สังคมโดยรวม

2.4 ผลสัมฤทธิ์ของการดำเนินงานสงเคราะห์ตามแนวพุทธ

2.4.1 ได้รับความเชื่อถือจากชุมชนในท้องถิ่น และประชาชนชาวต่างประเทศ ที่เข้ามาปฏิบัติธรรมเพิ่มขึ้นทุกปี

2.4.2 มีองค์กรต่าง ๆ เข้ามาให้ความร่วมมือในการบริหารจัดการ ไม่ว่าจะเป็นองค์กรทางคณะสงฆ์ และองค์กรทางราชการ ทั้งในท้องถิ่นและต่างประเทศ

2.5 ผลสัมฤทธิ์ในการอบรมเยาวชน

เนื่องจากสำนักปฏิบัติธรรมอินทร์แปลงธรรมสถาน เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมสำหรับเยาวชนและประชาชนทั่วไป ทั้งภายในประเทศ และนอกประเทศเป็นประจำ ทำให้ผู้เข้าฝึกอบรมมีความเข้าใจหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา และสามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ (พระอาจารย์สะหะ สิริปัญญา, สัมภาษณ์ 19 มิถุนายน 2563)

2.6 ผลสำเร็จในการฝึกอาชีพแก่ประชาชนในท้องถิ่น

สำนักฯ นอกจากจะฝึกอบรมในการพัฒนาจิตใจแล้ว ก็ยังให้การฝึกอบรมด้านวิชาชีพแก่ประชาชนในท้องถิ่น และผู้มีความประสงค์จะรับการฝึกอบรมจากถิ่นอื่น เช่น การฝึกอบรมในด้านการทำอาหารคาวหวานของไทย-ลาว ทำขนมและการจัดดอกไม้ เป็นต้น ผลในการฝึกอบรมทำให้ผู้เข้าฝึกอบรมสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพของตนได้เป็นอย่างดี

อภิปรายผล

พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม (Socially Engaged Buddhism) เป็นขบวนการพระพุทธศาสนาแนวใหม่ที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองปัญหาสังคมโลกยุคใหม่ กล่าวคือ เป็นทัศนะที่ว่าพระพุทธศาสนากับสังคมต้องผูกพัน (must be engaged) เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในการทำกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหาสังคม (Engaged Buddhists) เช่น ปัญหาความไม่เท่าเทียมกันในสังคม ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาทางเศรษฐกิจ ปัญหาทางการเมือง เป็นต้น

แนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมเริ่มมีบทบาทสำคัญเกี่ยวกับการสังคมสงเคราะห์ในสังคมโลกขึ้นมา ก็เพราะภาวะวิกฤตทางสังคมจากภัยสงครามและความขัดแย้งทางการเมือง โดยเฉพาะในประเทศที่เคยตกเป็นอาณานิคมของตะวันตกมาก่อน เช่น อินเดีย เวียดนาม ศรีลังกา พม่า ธิเบต เป็นต้น ซึ่งประเทศเหล่านี้ล้วนผ่านวิกฤตทางสังคมเป็นส่วนใหญ่ ทำให้แนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมมีความเข้มข้นสูง สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาสังคมได้อย่างลงตัว แม้สังคมไทยจะไม่เคยประสบภาวะวิกฤตทางสังคมอย่างรุนแรงเหมือนในหลายประเทศข้างต้น แต่ภาวะวิกฤตทางการเมืองหลังเดือนตุลาคม 2516 ก็เป็นจุดเริ่มต้นของแนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมไทย โดยมีพุทธทาสภิกขุ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) พระไพศาล วิสาโล นพ.ประเวศ วสี สุลักษณ์ ศิวรักษ์ เป็นผู้มียุทธศาสตร์โดดเด่นในการนำแนวคิดนี้มาปรับใช้ในสังคมไทย

จากการศึกษาวิจัยการศึกษาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมตามแนวทางสำนักปฏิบัติธรรมอินทร์แปลงธรรมสถาน ตำบลปะโค อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย สามารถอภิปรายผลได้ว่า เป็นไปตามแนวคิดพุทธศาสนาเพื่อสังคมในระดับที่สูงพอสมควร สามารถช่วยพัฒนาสังคมได้เป็นอย่างดี เป็นองค์กรเอกชนที่เน้นความ

เสียสละเป็นที่ตั้ง และเป็นองค์ประกอบที่ช่วยขับเคลื่อนสังคมได้ด้วย แม้จะมีอุปสรรคในเรื่องของการไม่มีกฎหมายรองรับสถานะของแม่ชี ทำให้แม่ชีไม่มีความมั่นคงในการทำหน้าที่ รวมทั้งเรื่องงบประมาณที่มีจำกัดในการจัดกิจกรรมเพื่อสังคม แต่ทว่า เหล่าแม่ชีจากสำนักปฏิบัติธรรมอินทร์แปลงธรรมสถาน ตำบลปะโค อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ก็ปลื้มปีติยินดีที่ได้ช่วยเหลือกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาแม่จะอยู่เบื้องหลังการเติบโตของสังคมก็ตาม เช่น การเป็นครูสอนธรรมะบ้าง อบรมเด็กและเยาวชนบ้าง ช่วยดูแลความสะอาดวัด วาอารามต่าง ๆ บ้าง พร้อมกับการส่งเสริมให้แม่ชีบางคนในสำนักฯ ได้ศึกษาต่อเพื่อ (คล้ายกับพระสงฆ์) เพื่อพัฒนาทรัพยากรบุคคลให้มาสืบทอดภารกิจเพื่อสังคมต่อไปในอนาคต ความตั้งใจทั้งปวงของแม่ชีธัญญธร ญัฐพงศ์ยังคงมุ่งมั่นกับอุดมการณ์ของตนอย่างเต็มสรรพกำลัง เพราะภารกิจนี้ไม่มีนายจ้าง มีแต่ไตรสรณคมน์ที่สมาชิกในสำนักฯ ทุกคนมอบหมายเข้ามาสู่จิตใจ และจะดำรงไว้ตราบจนถึงที่สุดแห่งธรรม

สรุป/ข้อเสนอแนะ

แนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม เป็นคำที่เกิดขึ้นในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยพระภิกษุ มหายานชาวเวียดนาม คือ พระติช นัท ฮันห์ ลักษณะสำคัญของพระพุทธศาสนาในแนวทางของพระติช นัท ฮันห์ คือ การมองว่าพระพุทธศาสนามีความผูกพันอยู่กับสังคม การมีปัญญาเห็นแจ้งในธรรมชาติที่อิงอาศัยกัน การปฏิบัติธรรมครอบคลุมทั้งการเจริญสติ พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมเป็นเรื่องของวิถีชีวิต คำสอนและการปฏิบัติจะต้องเหมาะสมกับกาลเวลาและสถานที่ และเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและสามารถเรียนรู้จากสรรพสิ่งได้นักคิดคนสำคัญในสังคมไทยที่เสนอแนวคิดเกี่ยวกับมิติทางสังคมในพระพุทธศาสนามีหลายท่านด้วยกัน เช่น พุทธทาสภิกขุ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) พระไพศาล วิสาโล นพ.ประเวศ วีสกุล สุกฤษณ์ ศิวรักษ์ เป็นต้น

ประวัติความเป็นมาของแม่ชีในประเทศไทย มีมาตั้งแต่สมัยพระโสมณะและพระอุตตระนำพระพุทธศาสนาเผยแผ่ยังสุวรรณภูมิ แต่มีหลักฐานปรากฏชัดในสมัยอยุธยา จากบันทึกของชาวต่างประเทศที่เดินทางเข้ามายังอยุธยา สถานภาพของแม่ชีแม่จะไม่ได้รับการยอมรับจากสังคมเท่าเทียมกับพระภิกษุและสามเณร แต่แม่ชีก็มีบทบาทต่อสังคมไทยในหลาย ๆ ด้าน

บทบาทด้านสังคมสงเคราะห์ของสำนักปฏิบัติธรรมอินทร์แปลงธรรมสถาน ตำบลปะโค อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย โดยการนำของแม่ชีธัญญธร ญัฐพงศ์ ในฐานะผู้ก่อตั้งสำนักปฏิบัติธรรมอินทร์แปลงธรรมสถาน ได้อุทิศตนเพื่องานชุมชนและพระพุทธศาสนา ได้แก่ การอบรมเยาวชนจากโรงเรียนต่าง ๆ ทั้งจากประเทศไทย (ในท้องถิ่น) และประเทศลาว เข้ามาฝึกอบรมพัฒนาจิต ให้โอกาสด้านการศึกษาแก่แม่ชีผู้เข้ามาปฏิบัติธรรม พร้อมทั้งให้โอกาสแก่แม่ชีที่มาจากต่างประเทศได้เรียนรู้ภาษาไทยด้วย ช่วยกิจกรรมสังคม โดยเข้าไปตั้งโรงทาน จัดอาหารคาวหวาน ในงานเทศกาลต่าง ๆ และให้การสนับสนุนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในด้านต่าง ๆ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ภาครัฐควรมีจัดสรรงบประมาณอย่างเพียงพอและมีการกำหนดแผนงานโครงการที่ชัดเจนให้แก่สำนักปฏิบัติธรรมที่มีแม่ชีเป็นผู้ก่อตั้งมากขึ้น
2. ภาครัฐควรเพิ่มช่องทางให้แม่ชีได้รับการศึกษาที่สูงขึ้น เพื่อเพิ่มมุมมองในการน้อมนำคำสอนของพระพุทธศาสนาไปใช้เพื่อสังคมให้กว้างขวางยิ่งขึ้น
3. ควรมีการปรับปรุงกฎหมายเพื่อรับรองสถานภาพแม่ชี
4. ควรมีการสนับสนุนงานวิจัยแบบบูรณาการเพื่อนำผลงานวิจัยไปประยุกต์ใช้เพื่อแก้ปัญหาต่างๆในสังคม

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. การวิจัยครั้งนี้มีขอบเขตพื้นที่น้อยไป ทำให้การเก็บรวบรวมข้อมูลไม่ครอบคลุมเท่าที่ควร
2. ควรมีการศึกษาถึงผลกระทบของผู้เกี่ยวข้องที่ได้นำความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต

เอกสารอ้างอิง

- เจตน์ ตันตวิณิชานนท์. (2560). แม่ชี : สำรจางานวิจัยเบื้องต้นในประเทศไทย. *วารสารภาษา ศาสนา และวัฒนธรรม*, 6(2), 141-163.
- เจริญ อธิชากรณ์. (2544). การทำงานของแม่ชีไทยในฐานะผู้ให้บริการในโครงการต่าง ๆ ของสถาบันแม่ชีไทย. *วิทยานิพนธ์สงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์*, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชมกร เศรษฐบุตุร. (2559). *แนวคิดและงานพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของเสถียรธรรมสถาน*. รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ การบริหารการพัฒนาสังคมและยุทธศาสตร์การบริหาร ประจำปี 2559.
- ชาลวิทย์ สรรพศิริ. (2559). สิ่งที่ชาวพุทธเรียกว่า “พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม”. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 4(1), 392-401.
- ธีรวัส บำเพ็ญบารมี. (2550). *โครงการศึกษาวิจัย กระบวนการเผยแผ่ธรรม*. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิเบญจกาย.
- ประคอง สิงหนาทนิตร์กษ. (2516). บทบาทของแม่ชีไทยในการพัฒนาสังคม. ใน *วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์*, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร. (2548). *ขบวนการพระพุทธศาสนาในสังคมยุคใหม่ : พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม*. เรียกใช้เมื่อ 5 มีนาคม 2563 จาก <https://is.gd/Oam9ub>.
- พระราชกวี (อ่ำ ธมมทตโต). (2518). *พุทธศาสนสุวินณภูมิปกรณ ราชบุรีวัตฤกฤถา ตำนานเมืองขุนไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มนตรี สิริโรจนานันท์. (2562). *สตรีในพระพุทธศาสนา*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- แม่ชีกฤษณา รักษาโณม. (2556). สภาพปัญหาและแนวทางการเข้าถึงการศึกษาระดับสูงของแม่ชีไทย. *รายงานการวิจัย, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*.
- แม่ชีณัฐหทัย ฉัตรทินวัฒน์ และไพเราะ มากเจริญ. (2560). แนวทางการพัฒนาการศึกษา สถานภาพและบทบาทของแม่ชีไทย. *วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์*, 13(2), 347-358.
- ยุพิน ดวงจันทร์. (2542). สตรีกับการบวชในพระพุทธศาสนา ศึกษาเปรียบเทียบสถานภาพและทรรศนะของแม่ชีวัดปากน้ำ ภาษาเจริญ กรุงเทพมหานคร และสำนักปฏิบัติธรรมแดนมหามงคลกาญจนบุรี. ใน *วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล*.
- วันชนะ กล้าแก้ว. (2563). “แม่ชี” ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ฝรั่งว่า “ไม่มีคนไหนเป็นหญิงบริสุทธิ์”. เรียกใช้เมื่อ 25 สิงหาคม 2563 จาก https://www.silpa-mag.com/history/article_6971.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2557). *พุทธธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 39. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุขสันต์ จันทะโชโต. (2549). การศึกษาเชิงวิเคราะห์ร่างพระราชบัญญัติคณะแม่ชีไทย : กรณีศึกษาการพัฒนาองค์การและการพัฒนาสถานภาพแม่ชีไทยในมิติของพระพุทธศาสนา. ใน *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*.

ข้อมูลรายชื่อผู้สัมภาษณ์

- แม่ชีธัญญธร ญัฐพงศ์. (วันที่ 12 มิถุนายน 2563). ประวัติความเป็นมาและกิจกรรมด้านสังคมสังเคราะห์ของสำนักปฏิบัติธรรมอินทร์แปลงธรรมสถาน. (บุญส่ง สิ้นธุ์นอก, ผู้สัมภาษณ์)
- พระอาจารย์สะหะ สิริปัญญา. (วันที่ 19 มิถุนายน 2563). การสอนภาษาไทยแก่ชาวต่างประเทศ. (บุญส่ง สิ้นธุ์นอก, ผู้สัมภาษณ์)
- แม่ชีปลาไลดา บัวขาว. (วันที่ 24 กรกฎาคม 2563). การช่วยเหลือกิจกรรมด้านสังคมสังเคราะห์ของสำนักปฏิบัติธรรมอินทร์แปลงธรรมสถาน. (บุญส่ง สิ้นธุ์นอก, ผู้สัมภาษณ์)
- แม่ชีกลม บริบูรณ์ (ชาวลาว). (วันที่ 7 สิงหาคม 2563). การมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านสังคมสังเคราะห์ของสำนักปฏิบัติธรรมอินทร์แปลงธรรมสถาน. (บุญส่ง สิ้นธุ์นอก, ผู้สัมภาษณ์)
- แม่ชีวาสนา หลวงศรีสมบัติ (ชาวลาว). (วันที่ 7 สิงหาคม 2563). ความเป็นอยู่ของแม่ชีในสำนักปฏิบัติธรรมอินทร์แปลงธรรมสถาน. (บุญส่ง สิ้นธุ์นอก, ผู้สัมภาษณ์)